

Kaisa Harju

Suomesta maailmalle terveyden puolesta

Somalian tuberkuloosihankkeen synty

Vuosina 1980–1990 toteutettua Somalian tuberkuloosintorjuntahanketta voidaan jo pelkästään siihen käytettyjen määrärahojen perusteella pitää yhtenä Suomen 1980-luvun merkittävimmistä terveydenhoidon kehityshankkeista. Se kattoi toteuttamisaikanaan noin 17 % eli lähes 1/5 Suomen terveyssektorin kahdenvälisestä kehitysavusta ja oli Suomen Somaliassa toteuttamista kehityshankkeista suurin ja pitkäkestoisin.¹ Hanketta toteutti Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistys (STVY) ja valvojana ja päärahoittajana toimi Suomen ulkoasiainministeriö. Somaliassa osapuolina oli maan terveysministeriö ja sen alainen Kansallinen Tuberkuloosinvastustamisohjelma.

Hanke alkoi vuonna 1980 hoitotyönä Etelä-Qorioleyn pakolaisleireillä ja kasvoi viidessä maakunnassa toimivaksi hoito- ja koulutusprojektiksi, jossa suomalaiset asiantuntijat opettivat paikallisia terveydenhuollon ammattilaisia tunnistamaan ja hoitamaan tuberkuloosia sekä koordinoimaan tuberkuloosityötä.² Hankkeen aikana Somaliasta muodostui yksi Suomen pro-

jektiaivun pääkohdemaista³ ja siitä tuli keskeisin ja ehkä myös somalien parissa tunnetuin suomalaisten projekti.⁴ Somaliassa puhjennut sisällissota päätti hankkeen muun kahdenvälisen avun mukana vuonna 1990. Suhde ei kuitenkaan katkenut lopullisesti. Konfliktinjälkeinen Somalia on noussut 2000-luvulla uudelleen Suomen tärkeiden kumppanimaiden joukkoon.⁵ Suomeen muodostuneen somalidiasporan kansalaisjärjestöt ovat vahvasti mukana avustustyössä, jonka tärkeänä kohteena on edelleen terveyssektori.⁶

Sen lisäksi, että Tuberkuloosintorjuntahanke vaikutti merkittävästi Somalian asemaan Suomen kohdemaana,⁷ se teki Suomesta Somalian tuberkuloosityöntöön päärahoittajan.⁸ Somali-alle tuberkuloosialan kehitysapu ei sinänsä ollut uutta. Työ tautia vastaan oli käynnistynyt jo 1950- ja 1960-luvulla,⁹ jolloin tuberkuloosi oli ollut yksi WHO:n kansainvälisten terveyskampanjoiden pääkohteista.¹⁰ Merkittävä osuus maan terveydenhoidon rahoituksesta tuli kehitysavusta,¹¹ ja Somalian Terveysministeriö suhtautui alusta saakka myönteisesti myös Suomen tarjoamaan

1. Ks. Taulukko 1. Ks. myös Ari Kettunen, Riikka Laatu & Jaana Yli-Paunu, *Somalia, maakatsaus*. Kehitysmaantieteen yhdistyksen toimitteita no 12 (1984), 74.
2. Hankkeen vaiheita on kuvattu lyhyesti lääkäri Lennard Branderin artikkelissa Tuberculosis in Somalia. *Afrikan Sarvi*, 2/2012, <http://afrikansarvi.fi/issue4/42-artikkeli/116-tuberculosis-in-somalia> (10.2.2016) ja STVY:n johtokunnassa toimineen Sakari Härön STVY:n historiikissa *Vuosisista tuberkuloosityöistä Suomessa. Suomen Tuberkuloosin vastustamisyhdistyksen historia*. STVY 1992. Ks. myös Ulkoasiainministeriön arkisto (UMA). 93.20 SOM. Somalia; Tuberkuloosin vastustaminen. Erillismappi 3. Raportit 1990-. Somalia-Finland Tuberculosis Control Support and Training Project (SFTCSTP). Summary Report 1980–1990; Ahmed Y. Guled, Review of the Accomplishments of the NTCP 1981–1990. Helsinki 1992.
3. Kehitysyhteistyön vuosikertomukset 1984, 11; 1985–86, 11; 1988, 3.
4. Tunnettavuudesta ks. Yusuf M. Mubarak, Eva Nilsson & Niklas Saxén, *Suomen Somali*. Into 2015, 26–27.
5. ”Kahdenväliset kumppanimaat” Suomen ulkoasiainministeriön www-sivut, <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=49325> (8.5.2017).
6. ”Suomen kehitysyhteistyö Somaliassa”. Suomen ulkoasiainministeriön www-sivut, <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=43275> (8.5.2017).
7. Ks. taulukko 1.
8. Ks. esim. UMA. 93-SOM-2. Somalia; Tuberkuloosin vastustaminen v. 1982. Plan of Operation 1982–1984, 3.
9. Ari Serkkola, *A Sick Man is Advise d by a Hundred. Pluralistic Control of Tuberculosis in Southern Somalia*. Department of Public Health, University of Kuopio 1994, 30; Guled 1992, 2.
10. Christian W. McMillen, *Discovering Tuberculosis. A Global History 1900 to the present*. Yale 2015, 59–62.
11. UMA. 93.20 SOM. Somalia; Tuberkuloosin vastustaminen. Erillismappi 3. Raportit 1990-. SFTCSTP Summary Report 1980–1990, 18; Serkkola 1994, 30–31.

■ Taulukko 1.

Somalian tuberkuloosihankkeen rahoitus ja sen suhteellinen osuus Suomen julkisen kehitysavun määrärahoista vuosina 1978–1990

	Somalian TB-hanke mk	Somalia, kahdenvälinen kehitysapu mk	%	Terveyssektori mk	%	Kahdenvälinen apu mk	%
1978	0	76 000	-	1 000 000	-	94 100 000	-
1979	0	97 000	-	4 100 000	-	150 800 000	-
1980	788 962	1 741 000	45 %	4 300 000	18 %	226 900 000	0 %
1981	2 358 444	9 083 000	26 %	24 000 000	10 %	338 000 000	1 %
1982	3 010 127	6 908 000	44 %	18 700 000	16 %	415 200 000	1 %
1983	5 013 703	6 939 000	72 %	26 100 000	19 %	516 100 000	1 %
1984	8 397 936	12 923 000	65 %	72 100 000	12 %	648 900 000	1 %
1985	12 252 374	13 140 000	93 %	61 300 000	20 %	791 200 000	2 %
1986	26 093 016	52 500 000	50 %	85 700 000	30 %	951 100 000	3 %
1987	30 844 782	72 400 000	43 %	98 300 000	31 %	1 155 700 000	3 %
1988	17 431 864	55 500 000	31 %	136 400 000	13 %	1 588 900 000	1 %
1989	18 830 690	36 307 000	52 %	138 500 000	14 %	1 868 700 000	1 %
1990	16 398 681	85 969 000	19 %	146 500 000	11 %	1 903 000 000	1 %
	141 420 579	353 410 000	40 %	811 900 000	17 %	10 403 700 000	1 %

Prosenttiluvut on pyöristetty lähimpään kokonaislukuun. Somalian tuberkuloosintorjuntahankkeen määrärahat perustuvat hankkeen loppuraporttiin (Somalia-Finland Tuberculosis Control Support and Training Project. Summary Report 1980–1990). Muut määrärahat perustuvat Suomen kehitysapukertomuksien v. 1978–1990 tilastoihin. Taulukossa on huomioitu vain valtion julkinen kehitysapu. STVY:n omaa rahoitusta ei siis ole laskettu mukaan.

apuun. Se piti tuberkuloosia yhtenä maan keskeisistä terveysongelmista ja katsoi sen ratkaisemiseen tarvittavan erityisesti materiaalisia resursseja ja koulutusta.¹²

Suomessa hankkeeseen osallistumista perusteltiin niin ulkoasiainministeriön kehitysyhteistyöosastolla (KYO) kuin STVY:ssä paitsi Somalian vakavalla tuberkuloositalanteella myös Suomen korkeatasoisella terveysalan osaamisella. Hankkeen toimintasuunnitelmassa todettiin: ”Tuberkuloosin vastustaminen ja pakolaisleirit, suo-

malaista know-how:ta tarvitaan”.¹³ Suomalaisen osaamisen korostus on säilynyt Suomen apuretoriikassa, jossa on painotettu vielä 2000-luvulakin ”suomalaisen lisäarvon” merkitystä apua saaville maille.¹⁴ Tuberkuloosiprojektin toteutus kehitysmaassa ei kuitenkaan kuulunut kummankaan suomalaisen toimijan kokemukenttään. Suomi oli kyllä toteuttanut muualla Afrikassa terveysalan koulutus- ja infrastruktuurihankkeita, mutta ei tuberkuloosityötä.¹⁵ Terveystenhoito ei myöskään ollut kahdenkeskisen avun

12. UMA. 12 R Suomi/Somalia; Tuberkuloosin vastustamisprojekti I 1980. Somalian terveysministeri Abdulla M. Fadilin kirje Suomen ulkoasiainministeriölle, 26.6.1980; Filha ry (FA). Eljas Braderin Somalia arkisto (EBSA) 1980. Dr Muse Guren & Dr. Yusuf Hersin nimeämätön tuberkuloosityösuunnitelma, 26.8.1980, 1.

13. UMA. 12 R Suomi/Somalia. Tuberkuloosin vastustamisprojekti I 1980. STVY:n projektihakemus ulkoasiainministeriölle, 30.5.1980. Liite 3. KYO:n näkemyksestä ks. samasta yksiköstä Muistio 18.7.1980.

14. Juhani Koponen, Maria Suoheimo, Severine Rugumamu, Sudhindra Sharma & Jussi Kanner, *Finnish Value Added. Boon or bane to aid effectiveness*. Ministry for Foreign Affairs of Finland 2012, 46–53.

15. Esimerkiksi vuosina 1978–79 Suomi toteutti Tansaniassa lääketehdasprojektin ja rahoitti terveysavustajien koulujen rakentamista Tansaniassa (v.1973. alk.) ja terveydenhuollon suunnittelua Egyptissä. Kehitysyhteistyön vuosikertomus 1978–1979, 33–35.

keskiössä.¹⁶ Määrärahat painottuivat teollisiin ja infrastruktuurihankkeisiin, joilla voitiin tukea kehitysmaiden teollisuuden ja perusrakenteiden lisäksi myös kotimaista vientiteollisuutta.¹⁷ STVY taas epäilemättä edusti keuhkoalan asiantuntijoista koostuvana kansanterveysjärjestönä Suomen tuberkuloosialan korkeinta osaamista. Sen käytännön toiminta ja arvostettu asema perustui kuitenkin kotimaan tuberkuloosityöhön.¹⁸

Miksi muualla kannuksensa hankkineet suomalaiset toimijat ylipäättensä päättivät lähteä toteuttamaan tuberkuloosialan kehitysapua Somaliaan? Oliko työstä jotain hyötyä tai lisäarvoa myös suomalaisille osapuolille? Tässä artikkelissa vastaan näihin kysymyksiin analysoimalla STVY:n ja ulkoasiainministeriön motiiveja hankkeelle. Artikkelini ei pureudu yksittäisten ihmisten rooliin ja näkemyksiin, vaan keskittyy STVY:n ja KYO:n toiminnan tarkasteluun mesotasolla hallinnollisen asiakirjamateriaalin kautta. Se avaa hankkeen aloitushistoriaa ja toimii myös esimerkkinä siitä, millaiset prosessit vaikuttavat yksittäisten hankkeiden syntyyn. Koska kehitysapu on auttamisen lisäksi myös auttajamaan julkisin varoin toteutettua ulko-, turvallisuus- ja

kauppapolitiikkaa,¹⁹ on perusteltua tarkastella, mitkä tekijät ovat suunnanneet Suomen resursseja tiettyihin maihin ja hankkeisiin.

Somalian tuberkuloosintorjuntahankkeesta ei ole tähän mennessä julkaistu tieteellistä historiantutkimusta. Suomen kehitysapu on jäänyt muutenkin historiantutkimuksessa vähälle huomiolle. Aiheesta on tehty pitkän aikaperspektiivin tutkimusta pääasiassa yhteiskuntatieteisiin kuuluvan kehitysmaatutkimuksen piirissä, jossa Suomen kehitysavun vaiheita ja apupolitiikkaa ovat avanneet erityisesti Juhani Koponen ja Lauri Siitonen.²⁰ Historiantutkimus muodostuu pääasiassa pro gradu -tutkielmista, joissa käsitellään muun muassa kansalaisjärjestöjen asemaa ja eri kohdemaiden avun vaiheita.²¹ Aineistona on ollut ulkoasiainministeriön tuottamaa aineistoa ja sitä täydentäviä haastatteluja. Olemassa oleva tutkimus kuvaa valtiotason kehitysapupolitiikkaa ja motiiveja ja muodostaa tärkeän kontekstin työlleni.

Talous- ja sosiaalhistorian emeritusprofessori Richard Griffiths on huomauttanut, että nojaaminen pelkästään ministeriöiden päätöksenteon ylätasoa kuvaavaan aineistoon voi häivyttää mui-

16. Terveystuennon projektit kattoivat vuonna 1977 kuusi prosenttia, vuonna 1978 yhden prosentin ja vuonna 1979 kolme prosenttia kahdenvälisestä avusta. Vertailukohtana mainittakoon, että vuosien 1978–79 suurin toimiala ”Teollisuus, kaivannaistoiminta ja rakennustoiminta” kattoi avusta 16 prosenttia vuonna 1977, 24 prosenttia vuonna 1978 ja 25 prosenttia vuonna 1979. Kahdenvälisen avun toimialojen ulkopuolelle jäävä humanitaarinen työ ja kansalaisjärjestöjen kehitysapu sisälsivät kuitenkin myös terveydenhoitoa. Kehitysyhteistyön vuosikertomukset 1977, Liite 3; 1978–1979, Liite 5.
17. Koponen et al. 2012, 48–49, 52, 55–56, 65; Siitonen 2005, 218–219, 256.
18. STVY:n asemasta ja toiminnasta ks. Heini Hakosalo, ”Tehokkainta lastensuojelu- ja tuberkuloosityötä, mitä yleensä ajatella saattaa”. Joulumerkkikodit osana tuberkuloosin vastaista kampanjaa Suomessa (1936–1973). *Historiallinen aika-kausikirja*, 4 (2015), 393–394; Härö 1992, 24.
19. Koponen et al. 2012, 46–47.
20. Ks. Esim. Lauri Siitonen, Non-Governmental Organizations and Finland’s Development Policy. Teoksessa Paul Hoebnik & P. Sculpen (toim.) *Private Development Aid in Europe. Foreign Aid between the Public and the Private Domain*. EADI Global Development Series. Palgrave Macmillan 2014. Koponen et al. 2012; Juhani Koponen & Lauri Siitonen, Finland. Aid and Identity. Teoksessa Paul Hoebnik & Olav Stokke (toim.) *Perspectives on European development co-operation. Policy and performance of individual donor countries and the EU*. Routledge 2006; Lauri Siitonen, Aid and Identity Policy. Small Donors and Aid Regime Norms. Valtio-opin väitöskirja. Turun yliopisto 2005. KYO:n historiasta ja toiminnasta osana ulkoasiainministeriötä ks. Timo Soikkanen, *Presidentin ministeriö. Ulkoasiainhallinto ja ulkopolitiikan hoito Kekkosen kaudella I (2003) ja II (2008)*. Suomen Ulkoasiainministeriö.
21. Pro graduista ks. esim. Sanni Pietilä, *Kasvukipuja. Suomen kehitysyhteistyön alku Nicaraguassa 1979–1982 osana kehitysyhteistyöpolitiikan esiinnoa*. Historian pro gradu, Tampere 2013; Kaarle Kurki, *Oppimista projektitasolla. Suomen Tansanian kahdenvälisiä kehitysyhteistyöprojekteja vuosina 1971–1995*. Poliittisen historian pro gradu, Turun yliopisto 2012; Katja Hintikainen, *Kehityspolitiikan ruohonjuurella. Kansalaisjärjestöt Suomen kehitysyhteistyössä 1974–2010*. Yleisen historian pro gradu, Itä-Suomen yliopisto 2011. Kehitysavusta on julkaistu myös historiikkeja, kuten Juhani Arton lehtiaineiston perustuva, kehitysavun vaiheita julkisen keskustelun kautta avava teos *Kohti Kumppanuutta. Kuinka Suomi oppi tekemään kehitysyhteistyötä 1965–2005. Suomen ulkoasiainministeriö 2005*, <http://www.artto.kaapeli.fi/kyo40/etusivu> (10.2.2016) ja toimittaja Rauli Virtasen haastatteluihin perustuva teos *Kaivoja Köyhille? Suomalaisen kehitysyhteistyön vuosikymmenet*. WSOY 2013. Muiden Pohjoismaiden kehitysavun historiasta ks. esim. kokoelmateokset Helge Ø. Pharo & Monika Pohle Fraser (toim.) *The Aid Rush. Aid Regimes in Northern Europe during the Cold War I–II*. Unipub 2008; Thorsten Borring Olesen, Helge Ø. Pharo & Kristian Paasikesen (toim.) *Saints and Sinners. Official Development Aid and its Dynamics in a Historical and Comparative Perspective*. Akatemia forlag 2013.

den toimijoiden, kuten kansalaisjärjestöjen, roolia ja merkitystä kehitysavun historiassa.²² Käytän siksi rinnakkain sekä hanketta toteuttaneen kansalaisjärjestön että ulkoasiainministeriön asiakirjoja. Selvitän STVY:n johtokunnan ja työvaliokunnan kokousten pöytäkirjojen ja niiden liitteiden (1968–1983) sekä Eljas Branderin Somalia-arkiston kirjeenvaihdon (1980) avulla, miksi STVY lähti toteuttamaan hanketta.²³ KYO:n roolia hankkeen synnyssä analysoin ulkoasiainministeriön arkiston (UMA) hanketta koskevilla asiakirjoilla (1979–1983). Ne sisältävät muun muassa kirjeenvaihtoa, muistioita ja hankesuunnitelmia. Lisäksi käytän KYO:n motiivien ja kehitysavun taustoittamiseen sekä vuosien 1978–1990 kehitysapukertomuksia²⁴ että aikaisempaa tutkimusta. Aineisto kuvaa pelkästään virallista suunnittelua ja päätöksentekoprosessia ja antaa vain viitteitä epävirallisesta vaikuttamisesta, kuten avainhenkilöiden keskusteluista kokousten ulkopuolella. Tällaiset hankkeen syntyyn vaikuttaneet nyanssit jäävät siis osin pimentoon. Artikkelissa ei käsitellä myöskään somaliosapuolen motiiveja.

Juhani Koponen näkee kehitysavun kehitysapujatteluun perustuvan *developmentalism* ja auttajamaan omia motiiveja korostavan *instrumentalism* välisenä rajanvetona ja yhteensovittamisena. Developmentalismi on kehitysavun ympärille rakentunut ja sitä ylläpitävä ajatusten, toiminnan ja instituutioiden kompleksi. Sen perustana on yleisesti hyväksytty käsitys siitä, että kehitysmaita voidaan ja tulee kehittää teollisuusmaista resursoitujen, hyvää tarkoittavien ja suunniteltujen interventioiden kautta. Kehitys ja hyvinvointi nähdään sekä ihmisoikeutena ja kansojen välisenä solidaarisuutena että koko maailmaa hyödyttävänä pitkän aikavälin rauhan ja talouskasvun varmistajana. Toisaalta myös instrumen-

talismi eli auttajavaltion oman, usein kaupallisen tai poliittisen, edun tavoittelu ohjaa kehitysapua. Koposen mukaan käsiteparia ei tule nähdä toisensa poissulkevinä moraalisin vaihtoehtoina, ”hyvänä” ja ”pahana” tai ”altruistisena” ja ”itsekkäänä”. Suomen kehitysapu on ollut tavoitteiltaan pikemminkin pragmaattista: siinä on pyritty yhdistämään sekä kehityksensä että kotimaan hyöty.²⁵ Sovellan käsiteparia valtion kehitysapolitiikan lisäksi myös yksittäisen yhdistyksen, STVY:n, tarkasteluun. Luen aineistoani käsiteparin kautta kartoittaen sekä omaa että kehityksensä etua ajavia motiiveja hankkeen synnyllä.

Kansallisesta tuberkuloosijärjestöstä kansainväliseksi kehitysaputoimijaksi

Somalian tuberkuloosintorjuntahanke toteutettiin Suomen ja Somalian valtioiden välisenä kehitysapuhankkeena. Sen käynnisti kuitenkin ennen kaikkea Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistyksen aloitteellisuus. Vuonna 1907 kotimaan tuberkuloosityötä varten perustetusta, varakkaasta ja vaikutusvaltaisesta STVY:stä oli tullut yksi Suomen merkittävimmistä kansanterveysjärjestöistä. Yhdistyksen kulta-aika ajoittui erityisesti vuosiin 1930–1948, jolloin tuberkuloosi oli vielä vakava kansanterveydellinen ongelma Suomessa. Se järjesti valistuskampanjoita sekä perusti ja ylläpiti parantoloita, tuberkuloositoimistoja ja joulumerkkikoteja.²⁶ Hankkeen synnyn kannalta keskeinen kysymys on, miksi kansallinen tuberkuloosijärjestö kiinnostui kehitysavusta.

Kehitysapu nousi STVY:n agendalle 1960-luvun lopussa. Taustalla oli Suomen oma, parantunut tuberkuloositalanne. 1940–1960-luvuilla kehitetty tehokas lääkehoito, BCG-rokotuksen yleistäminen ja sosiaalisen hyvinvoinnin kasvu

22. Richard T. Griffiths, Development aid. Some reference points for historical research. Teoksessa Helge Ø. Pharo & Monika Pohle Fraser (toim.) *The Aid Rush. Aid regimes in Northern Europe during the Cold War I*, Unipub 2008, 34–35.

23. STVY:n arkisto on sen seuraajan Filha ry:n hallussa Helsingissä, ja siihen viitataan lyhenteellä FA. Aineisto on järjestelmätön, joten viitteissä ei ole tarkkoja paikkamerkkejä.

24. KYO:n eduskunnalle tekemiä raportteja avun sisällöstä ja normeista. Siitonen 2005, 175.

25. Koponen et al. 2012, 36–37, 47. Ks. myös Koponen & Siitonen 2005, 215–217; Siitonen 2005, 24–25, 71–72, 251–253. Juhani Koponen & Maria Seppänen, Kehityspoliittika ja kehitysyhteistyö. Lupaukset ja ristiriidat. Teoksessa Juhani Koponen, Jari Lanki, Mariko Sato & Anna Kervinen (toim.) *Kehityksen tutkimus. Johdatus perusteisiin*. Gaudeamus 2016; Altruismista ja itsekkyydestä vrt. Antti Ainamo, Ilary Lindy & Erkki Sutinen, Altruismi ja taloudellinen itsekkyyden kehitysyhteistyössä. Teoksessa Anne Birgitta Pessi & Juho Saari (toim.) *Hyvien ihmisten maa. Auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa*. Diakonia-ammattikorkeakoulu 2011, 122–125.

26. Joulumerkkikodit olivat STVY:n ylläpitämiä laitoksia, joissa hoidettiin perheistään tuberkuloosiriskin vuoksi eristettyjä vastasyntyneitä. STVY:n synnyistä ja toiminnasta ks. Hakosalo 2015, 393–394; Härö 1992.

johtivat Suomessakin – joskin hitaammin kuin muissa Länsi-Euroopan maissa – tuberkuloosin vähenemiseen.²⁷ Lisäksi STVY:n ylläpitämät tuberkuloositoimistot olivat siirtyneet kuntien vastuulle vuoden 1949 tuberkuloosilain myötä.²⁸ Laajamittaiselle työlle kotimaassa ei ollut enää tarvetta, ja STVY supisti perinteisiä työmuotojaan.²⁹ Uutta toimintaa, kuten kehitysapua, tuotiin vanhan tilalle. Vuoden 1968 sääntöuudistuksella STVY alkoi korostaa kansainvälisyyttä kotimaan työn rinnalla.³⁰ Samana vuonna se suuntasi ensimmäistä kertaa määrärahoja kehitysapuun Kansainvälisen Tuberkuloosiunionin³¹ Keskinäisen Avun Ohjelman kautta.³² Yhdistys tuki rahallisesti unionin monenkeskisiä kehitysapuhankkeita Afrikassa ja Lähi-idässä läpi 1970-luvun. Lisäksi se lahjoitti rahaa Unicefille ja osallistui lyhyesti kenttätyöhön vuonna 1971 palkaamalla tuberkuloosilääkäri- ja sairaanhoitajatyöryhmän Jemeniin Suomen Punaisen Ristin katastrofityöryhmän avuksi.³³

STVY:n varhainen kehitysaputoiminta osuu ajallisesti lähelle Suomen valtion kehitysavun aktivoitumista. Avun hallinnollinen pohja luotiin 1960-luvulla, kun ulkoasiainministeriön yhteyteen perustettiin kehitysapukomitea vuonna 1963 ja kehitysaputoimisto vuonna 1965. Tätä ennen ministeriöt olivat toteuttaneet yksittäisiä apuhankkeita ja ohjanneet pieniä summia YK:n ohjelmiin Suomen vuoden 1955 YK-jäsenyyden myötä. Siitosen mukaan kehitysapu ei ollut Suomessa 1960-luvun alussa puoluepoliittisesti kiinnostavaa eikä laajasti tunnettua. Kehitysaputoimisto oli aktiivinen, mutta henkilöstöltään pieni. Apu painottui omien hankkeiden sijasta monenkeskiseen apuun, jossa kehitysapumäärärahoja kanavoitiin erityisesti YK:lle. 1970-luvun alussa tilanne muuttui. Vuosina 1970–1975 kahdenvä-

■ Suomalaisten lääkäreiden, hoitajien ja laboratorio- ja röntgenteknikkojen tehtäviin kuului tuberkuloosityön suunnittelu, opetus ja valvonta. Hankkeen ensimmäisinä vuosina suomalaiset osallistuiivat myös käytännön hoitotyöhön. Kuvassa suomalainen tuberkuloosiryhmä on lähdössä kentälle Somaliassa vuonna 1984. Lähde: Liisa ja Lasse Parkkalin yksityisarkisto.

lisen avun kehitysapumäärärahaosuus nousi 19 prosentista lähes 60 prosenttiin, joka vakiintui avun osuudeksi 2000-luvulle saakka. Toiminnan laajentuessa kehitysaputoimisto uudelleenorganisoi vuonna 1972 kehitysyhteistyöosastoksi, josta kasvoi henkilömäärältään ulkoasiainministeriön suurin osasto.³⁴

1960-luvun lopulla hitaasti heräillyt kehitysmalliike ja valtion kehityspolitiikan aktivoituminen saattoivat osaltaan lisätä STVY:n kiinnostusta kehitysaputyöhön. Tärkein malli löytyi Kansainvälisestä Tuberkuloosiunionista. Siinä missä Suomi vasta organisoivat kehitysapuaan, unioni oli toteuttanut kehitysapuohjelmaansa jo vuodesta 1961 ja kannusti jäseniään aktiivisesti mukaan.³⁵ STVY oli kuulunut unioniin vuodesta 1927 lähtien,³⁶ ja siitä oli muodostunut yhdistyksen tärkein kansainvälisen tutkimuksen, tiedonvai-

27. Tuberkuloositalanteen paranemisesta yleisesti ks. esim McMillen 2015, 10–11. Tuberkuloosista Suomessa ks. Härö 1992, 139, 164–165, 184–186.

28. Härö 1992, 180–183.

29. Ks. esim. FA. STVY:n toimintakertomus 1968 (1969), 2.

30. Vrt. STVY säännöt v. 1931 ja 1968. FA. Johtok. kok. 5.4.1968, Liite no. 5 ja Liite no. 6.

31. Kansainvälinen tuberkuloosiunioni perustettiin vuonna 1920. Sen tehtävänä on tukea maailmanlaajuisesti sekä tuberkuloosin että vuodesta 1973 lähtien myös muiden keuhkosairauksien tukimusta, ehkäisyä ja hoitoa. Vuonna 1986 järjestö vaihtoi nimensä Kansainvälinen tuberkuloosi – ja keuhkosairausunioniksi. *The Union. 90 years of collaboration and Innovation*. International Union Against Tuberculosis and Lung Disease 2010, http://www.theunion.org/what-we-do/publications/general/english/90th-broch_lr.pdf (4.10.2016).

32. FA. Johtok. kok. 25.7.1968, 39 § ja esityslista, asia 3.

33. FA. Johtok. kok. 24.7.1979. Lausunto sisäasiainministeriölle, 27.7.1979, s.26–27. Ks. myös Härö 1992, 219.

34. Siitonen 2005, 200–204, 290–298; Soikkanen 2003, 299–307; Soikkanen 2008, 249–260; Artto 2005, 12–25.

35. FA. STVY:n toimintakertomus 1968 (1969), 1. Ks. myös Härö 1992, 219.

36. Härö 1992, 209

don ja verkostoitumisen kanava.³⁷ STVY kuvasi vuonna 1969 unionin vaikutusta toimintansa uudistamiseen seuraavasti:

[Alustava toimintasuunnitelma] perustuu viiden vuoden aikana hankittuun kokemukseen Kansainvälisen Tuberkuloosiunionin työn piirissä sekä vuoden 1968 alussa suoritettuun tutkimukseen siitä, mitä veljesjärjestöt muissa Euroopan ja Pohjois-Amerikan maissa tekevät. Sen laatimiseen on suuresti vaikuttanut henkilökohtaiset keskustelut Kansainvälisen Tuberkuloosiunionin toiminnanjohtajan, tri Holmin, sekä useimpien Euroopan maiden, USA:n ja Kanadan veljesjärjestöjen työstä vastaavien henkilöiden kanssa.³⁸

Unionin toiminnanjohtaja Johannes Holm oli Keskinäisen Avun Ohjelman perustaja, joka rekrytoi STVY:n ohjelman rahoittajaksi vuonna 1968.³⁹ Onkin todennäköistä, että hänen lainauksessa mainittu vaikutuksensa koski kehitysavun roolin kasvattamista yhdistyksen toiminnassa. STVY oli lisäksi kartoittanut muiden TB-järjestöjen kehitysaputyötä lainauksessa mainitussa vuoden 1968 tutkimuksessa. Sen mukaan USA:n, Kanadan ja useiden Euroopan maiden järjestöt osallistuivat jo apuun. STVY totesi kehitysavun olevan kotimaan parantuneen tuberkuloositilanteen ”luonnollinen seuraus” ja korosti sen olevan tavallista.⁴⁰ Unioni jäsenineen antoi siis STVY:lle varhaisimman, näkyvimmän ja läheisimmän esimerkin kehitysavusta osana tuberkuloosijärjestöjen työtä. STVY:n kiinnostus kehitysaputyöhön ei siis ollut poikkeuksellista, vaan osa laajempaa länsimaista ilmiötä, jossa kansalliset tuberkuloosijärjestöt siirsivät sosiaalisen toimintansa pai-

nopistettua kehitysmaihin tuberkuloositilanteen parannuttua kotimaassa.

STVY:n pöytäkirjoissa ja toimintakertomuksissa esiintyvät perustelut pohjautuivat kansainväliseen developmentalistiseen kehitysajatteluun, joka oli toisen maailmansodan jälkeen yleistä niin kehitysapua harjoittavien valtioiden kuin kansalaisjärjestöjenkin piirissä. Siinä avun nähtiin johtavan kaikkia osapuolia hyödyttävään kehitykseen.⁴¹ Tuberkuloosityössä kehitysmaat opetettiin ”auttamaan itse itseään”.⁴² Samalla apu esitettiin myös laajemman kansanterveydellisen tilanteen turvaamisena:

Paitsi niitä humanitaarisia seikkoja, joita kehitysapuun tuberkuloosialalla liittyy, on maailman rikkaissa maissa kiinnitetty itse-suojelunäkökohtiin yhä suurempaa huomiota. Nykyisin arvioidaan, että maailman ”tuberkuloosi-basillivaroista” noin 95 % on kehitysmaissa [...] Tulevaisuudessa on terveystä uhkaava vaara eliminoitava mieluummin omien rajojen ulko- kuin sisäpuolella. Myös meidän maaltamme odotetaan omaa panosta tuberkuloosityöhön kehitysmaissa. Sen antaminen on yhtä mielekästä kuin kansainvälinen yhteistyö ja kanssakäyminen yleensä.⁴³

STVY:n lausunnoissa heijastuu WHO:n ajama ja erityisesti Afrikkaan kohdistunut globaali terveysajattelu, jossa aikaisemmin pääasiassa kansallisesti hoidetut sairaudet nähtiin kansainvälisinä, länsimaisilla resursseilla ratkaistavina ongelmina.⁴⁴ Kuten yllä olevasta lainauksesta käy ilmi, apu oli STVY:lle myös unionin ”jäsenyydestä aiheutuva eettinen ja moraalinen velvollisuus”.⁴⁵ STVY oli saanut runsaasti kansainvälistä

37. STVY toimi tarkastelemallani ajanjaksolla aktiivisesti unionin neuvostoissa ja komiteoissa, ja arvioi edustustaan merkittäväksi pienelle maalle. FA. Johtok. kok. 24.7.1979. Lausunto sisäasiainministeriölle, 27.7.1979, 6, 16; STVY:n vuosikertomus 1968 (1969), s.1.

38. FA. Johtok. kok. 27.2.1969, 7§ ja esityslista, asia 7. Ks. myös Härö 1992, 223.

39. FA. Johtok. kok. 25.7.1968. Esityslista, asia 3. Johannes Holmin urasta ks. McMillen 2015, 79–80, 86; *The Union. 90 years of collaboration and Innovation*. International Union Against Tuberculosis and Lung Disease 2010, 6. Elektr. dokum. (4.10.2016).

40. FA. Johtok. kok. 16.9.1968, liite 2a, s.8–9 ja liite 2b, ”Table 7”; Johtok. kok. 27.2.1969, 7 § ja liite 4, s. 2–3.

41. Koponen & Siitonen 2005, 216; Siitonen 2005, 69–86, 251–252.

42. FA. Johtok. kok. 25.7.1968, esityslista asia 3; STVY:n vuosikertomus 1976 (1977), 2. Ks. myös esim. STVY:n toimintakertomukset 1970 (1971), 14; 1971 (1972), 17. Vrt. Siitonen 2005, 74–75.

43. FA. STVY:n vuosikertomus 1969 (1970), 2.

44. James L.A. Webb Jr & Tamara Giles-Vernick, Introduction. Teoksessa James L.A. Webb Jr & Tamara Giles-Vernick (toim.) *Global Health in Africa. Historical Perspectives on Disease Control*. Ohio University Press 2013.

45. FA. Johtok. kok. 27.2.1969 7 § ja liite 4, 3. Ks. myös Johtok. kok. 4.12.1969, 54 § ja liite 1, 5; STVY:n toimintakertomukset 1968 (1969), 1; 1979 (1980), 2, 16.

■ STVY:n joulumerkkejä mainostavat julistheet koristavat kuorma-auton lavan reunaa Helsingin Yrjönkadulla vuonna 1934. Joulumerkkien tuotoilla rahoitettiin aluksi STVY:n kotimaan työtä. Tuberkuloositalanteen parannuttua varoja käytettiin myös kehitysapuun, kuten Tuberkuloosiunionin keskinäisen avun ohjelmaan ja Somalia-hankkeeseen. Kuvaaja: Aarne Pietinen. Lähde: Museoviraston historian kuvakokoelma, HK19670603:13988.

apua sotien jälkeen,⁴⁶ ja kehitysapu esitettiin tämän ”velan” kiitoksena ja takaisinmaksuna.⁴⁷ Taakanjaon ja takaisinmaksun periaatteet olivat tyypillinen osa kehitysjattelua. Marshall-avusta sodan jälkeen hyötyneet läntisen Euroopan maat kokivat velvollisuudekseen auttaa kehitysmaita ja jakaa keskenään avun kustannukset.⁴⁸ Myös Suomen valtion apua perusteltiin 1960- ja 1970-luvulla vastaavin moraalisin syin.⁴⁹

Toimintakertomusten kehitysapuretoriikka voidaan toki nähdä STVY:n johtokunnan pyrkimyksenä legitimoida uusi toimintamuoto ylei-

sesti hyväksytyillä kehitysavun perusteluilla. Ei kuitenkaan ole syytä olettaa, etteikö STVY:ssä olisi todella uskottu esitettyihin developmentalistisiin näkökohtiin, kuten avun hyödyllisyyteen, solidaarisuuteen ja velvollisuuksiin kehitysmaita ja muita auttajia kohtaan. Erityisesti tehokas lääkehoito loi 1960- ja 1970-luvulla länsimaissa varovaista uskoa kehitysmaiden tuberkuloositalanteen hoitoon.⁵⁰

Hankkeesta uusi painopiste käytännön tuberkuloosityölle

1970-luvulla Kansainvälisestä Tuberkuloosiunionista tärkein kanava STVY:n kehitysavulle, ja yhdistys pyrki täyttämään nopeasti unionin jäsenilleen asettamat kehitysapumäärärahoitavoitteet.⁵¹ Suomen valtio ei sen sijaan ollut merkittävä kumppani. Vuonna 1968 STVY jopa totesi, että siinä missä Keskinäisen Avun Ohjelmaan osallistuneen valtion ”ei tuottane vaikeuksia”, valtion houkuttelu tuberkuloosityöhön saattoi olla ”pulumallinen ongelma”.⁵² Kansalaisjärjestöjen roolia ei vielä ollut Suomen kehitysavussa selkeästi määritelty.⁵³ Unionin monenkeskinen apuohjelma tarjosi käytännön kehitysaputyössä kokemattomalle STVY:lle valmiin, vakiintuneen ja helpon reitin aputyöhön ja toimikentän laajentamiseen.⁵⁴ Kehitysapu oli STVY:n mukaan yhä keskeisempi osa unionin työtä,⁵⁵ ja kansainvälinen toiminta taas oli STVY:lle yhä tärkeämpää. Panostamalla unionin monenkeskiseen apuun yhdistys saattoi vahvistaa asemaansa unionissa. Vastaava instrumentaalinen motiivi ei ole ennenkuulumaton. Auttajavaltioille kehitysapu oli usein myös keino oman kansainvälisen maineen

46. Hakosalo 2015, 403; Härö 1992, 105, 171–176, 219.

47. FA. STVY:n toimintakertomus 1968 (1969), 1. Vastavuoroisuudesta ks. myös Johtok kok. 24.7.1979. Lausunto sisäasiainministeriölle 27.7.1979, 6.

48. Siitonen 2005, 76, 92–93. Ks. myös esim. Helge Ø Pharo, *Reluctance, enthusiasm and indulgence: the expansion of bilateral Norwegian aid*. Teoksessa Helge Ø. Pharo & Monika Pohle Fraser (toim.) *The Aid Rush. Aid Regimes in Northern Europe during the Cold War I*. Unipub 2008, 53, 56.

49. Siitonen 2005, 191, 251–252, 256–257

50. McMillen 2015, 64–69, 165–167.

51. Ks. esim. FA. Johtok. kok., 15.12.1972, 45 § ja esityslistan asia 3; Työval. kok. 5.12.1973, 83 § ja esityslista 14; Johtok. kok. 10.9.1975, 34 § ja esityslistan asia 17; STVY:n toimintakertomus 1975 (1976), 24.

52. FA. Johtok. kok. 16.9.1968, 56 §. Ks. myös Johtok. kok. 18.12.1970, 17 §.

53. Hintikaisen mukaan kansalaisjärjestöt olivat alusta saakka mukana kehitysavun suunnittelukomiteoissa ja yksittäisissä hankkeissa, mutta yhteistyölle ei määritelty vielä 1960-luvulla täsmällisiä käytäntöjä. Hän ei erottele tutkimuksessaan lähetysjärjestöjä muista kansalaisjärjestöistä. Siitosen mukaan järjestöistä vain lähetysjärjestöillä oli varteenotettava rooli 1960-luvun kehitysavussa. Hintikainen 2011, 6, 19–20; Siitonen 2005, 200–202.

54. Vrt. Siitonen 2005, 294–295.

55. FA. STVY:n toimintakertomukset 1967 (1968), 2; 1968 (1969), 15; Johtok. kok. 16.9.1968. Liite 2a, 9.

parantamiseen,⁵⁶ ja esimerkiksi Suomi pyrki voimistamaan kehitysavulla imagoaan länsimaana ja Pohjoismaana.⁵⁷

Toinen, polttavampi syy varojen kanavoimiseen kehitysapuun oli STVY:n periaatteiden, toiminnan ja rahoituksen välille syntynyt ristiriita, joka osaltaan kannusti kehitysapuhankkeen aloittamiseen. STVY oli aikoinaan perustettu tekemään käytännön tuberkuloosityötä. Käytännön sosiaalinen työ oli kuitenkin nopeasti vähentynyt tuberkuloositilanteen parantuessa. Jo 1960-luvun alussa pääosa STVY:n vuosittaisista määrärahoista käytettiin keuhkolääkärin tutkimustoimintaan ja verkostoitumiseen, vaikka yhdistyksen varallisuus pohjautui edelleen pitkälti käytännön tuberkuloosityöhön tarkoitettuihin lahjoituksiin ja yleisöltä kerättyihin varoihin, kuten joulumerkkien, joulukorttien, erikoispostimerkkien ja korusähkeiden myyntiin.⁵⁸ STVY koki läpi 1970-luvun muiden yleishyödyllisten järjestöjen kilpailevan kanssaan näistä sosiaalisen työn rahoituslähteistä. Tämä loi paineita työn uudistamiseen, sillä rahoitusosuuksien pieneneminen olisi tarkoittanut myös STVY:n toiminnan supistamista.⁵⁹

Kehitysapu oli yksi niistä työmuodoista, joita STVY käytti rahoitushauissa- ja perusteluissa todisteena sosiaalisesta työstään.⁶⁰ 1970-luvun alussa pääosa sosiaalisesta toiminnasta ja määrärahoista kohdistui kuitenkin edelleen kotimaan työhön, joka koostui joulumerkkikodeista, joulumerkkikotien jatkumona aloitetusta päiväkotitoiminnasta sekä invalideja työhön kouluttavasta

Kiipula-säätiöstä.⁶¹ STVY:lle periaatteellisesti ja imagollisesti tärkeä joulumerkkikotitoiminta päättyi kokonaan vuonna 1973, ja päiväkotitoiminta lakkautettiin hoitolasten vähäisen määrän vuoksi 1977.⁶² Yhdistyksen perusluonteen ja toiminnan välinen ristiriita kärjistyi, kun yhdistyksen entinen toimistoyöntekijä teki vuonna 1978 STVY:stä valituksen oikeuskanslerille ja antoi haastattelun myös *Ilta-Sanomille*.⁶³ Valituksen mukaan STVY:n sosiaalinen toiminta oli tosiasiasa muuttunut marginaaliseksi ja koostui suurelta osin rahojen kanavoimisesta muille järjestöille.

Oma kehitysapuhanke tarjosi keinon palata käytännön tuberkuloosityöhön. Esitys siitä tuli hyvään aikaan, sillä lähetyislääkäri Tapio Pitkänen oli ehdottanut oman ennen valitusta, että STVY käynnistäisi oman hankkeen Tansaniassa, Pohjoismaiden kehitysavun pääkohteessa.⁶⁴ Hanke antoi STVY:lle selkeän, keskitetyn ja sen asiantuntijuutta vastaavan sosiaalisen työn kohteen.⁶⁵ Sitä suunnitellut lääkäri Pähr-Einar Hellström totesikin:

Periaatteessa työvaliokunnan ja hallituksen on otettava kantaa kysymykseen kuuluuko projekti yhdistyksemme toimintapiiriin vai ei. Henkilökohtaisesti olen sitä mieltä, että

– joulumerkkien myynti yms. rahaa tuottava toiminta voitaisiin paremmin perustella mm. kehitysmaihin suuntautuvalla toiminnalla,

56. Pharo 2008, 53–54, 56–57, 62; Jan Pedersen, Denmark's bilateral aid, 1962–1991". Teoksessa Helge Ø. Pharo & Monika Pohle Fraser (toim.) *The Aid Rush. Aid Regimes in Northern Europe during the Cold War I*. Unipub 2008, 184; Ann-Marie Ekengren & Norbert Götz, The One-Per Cent Country. Sweden's Internationalisation of the Aid Norm. Teoksessa Thorsten Borring Olesen, Helge Ø. Pharo & Kristian Paaskesen (toim.) *Saints and Sinners. Officisimensenal Development Aid and its Dynamics in a Historical and Comparative Perspective*. Akatemika forlag 2013, 47.

57. Koponen et al. 2012, 46, 52; Siitonen 2005, 193, 195, 204–207.

58. Hakosalo 2015, 405, 410–411. Kirjeensulkijoina käytettyjen joulumerkkien myyntilupa anottiin Uudenmaan lääninhallitukselta. Korusähkeiden ja postimerkkien tuoton myönsi Posti- ja lennätinlaitos. Se jaettiin usean yhdistyksen kesken. Esimerkiksi vuosien 1970 ja 1971 tulo- ja menoarviossa yli puolet tulosta saatiin näistä tuotteista. FA. Johtok. kok. 27.2.1969 ja liite 3; STVY:n Sääntöm. vuosik. 29.4.1971 ja liite 2.

59. FA. Johtok. kok 16.9.1968 ja liite 2a, 8–9; Työvaliok. kok. 23.3.1970 ja liite 5; Johtok. kok. 22.10.1975, 52 § ja liite 1; Johtok. kok. 8.2.1978, 13 / 26 § ja liite "Muistiinpanot sosiaali- ja terveysjärjestöjen neuvottelukunnan yhteistyöseminaarista 25.–29.1.1978 Warsovassa", 1–3; Johtok. kok. 17.3.1978, 5/38 § ja liite "Johtokunnan jäsen Kirsi Karttusen muistio 30.1.1978", 2.

60. Ks. esim. FA. Työvaliok. kok. 3, 23.3.1970. Liite 5, 4; Johtok. kok. 22.10.1975, 52 § ja Liite 1, kohta 3.

61. FA. STVY:n toimintakertomukset v.1968–1978.

62. Hakosalo 2015, 404–405.

63. "Tuberkuloosiyhdistyksen muodonmuutos ihmetyttää." *Ilta-Sanomien* 5.5.1978; FA. Johtok. kok. 5.5.1978, 9 / 82 §; Johtok. kok 24.7.1979. Lausunto sisäasiainministeriölle 27.7.1979.

64. FA. Johtok. kok. 8.2.1978, 8 / 21 § ja liite "Anomus tuberkuloosiprojektin toteuttamisesta Tansaniassa".

65. STVY käytti Tansania-hanketta sosiaalisen työn todisteena sisäministeriölle antamassaan lausunnossa. FA. Johtok kok. 24.7.1979. Lausunto sisäasiainministeriölle 27.7.1979, 6–7, 25–27.

koska Suomen osuus siinä on ollut hyvin pieni muihin skandinaaviisiin maihin verrattuna

– projekti liittyy tuberkuloosiin ja periaatteessa meillä on ”know how”.

Suomen oloja projekti ei luonnollisesti paranna, mutta osallistummehan muihinkin kansainvälisiin toimintoihin.⁶⁶

Edellä kuvattu pitkäaikainen ristiriita ja kritiikki olivat omiaan vahvistamaan hankkeen kannatusta STVY:n sisällä. Ajatus ei kuitenkaan ollut täysin uusi, sillä yhdistys oli osoittanut jo 1960-luvun lopulta lähtien orastavaa kiinnostusta oman kehitysapuhankkeen toteuttamiseen. Se oli pohtinut lyhyesti mahdollisuutta hankkeeseen Tansaniassa Kansainvälisen Tuberkuloosiunionin aloitteesta jo vuonna 1969. Vuonna 1972 ulkoasiainministeriön ja STVY:n välillä oli keskusteltu Suomessa järjestettävästä koulutushankkeesta kehitysmaiden hoitohenkilökunnalle. STVY ei kuitenkaan edistänyt asiaa aktiivisesti.⁶⁷ 1970-luvun lopulla omalle hankkeelle löytyi kuitenkin uutta henkistä ja taloudellista tukea. Suomessa vallitsi tuolloin erittäin kehitysapumyönteinen ilmapiiri,⁶⁸ joka saattoi osaltaan innostaa uudella tavalla STVY:tä konkreettiseen aputyöhön. Lisäksi unionissa kehitysavusta saatu tietämys teki mahdollisesti STVY:stä valmiimman omalle hankkeelle. Projektiapu oli vakiinnuttanut asemansa ja kansalaisjärjestöistä oli tullut tärkeitä kehitysaputoimijoita myös valtion silmissä. Hankkeen toteuttamiselle oli aikaisempaa paremmat taloudelliset edellytykset, kun valtio aloitti vuonna 1974 järjestöjen kehitysapuhankkeiden rahoittamisen julkisista varoista.⁶⁹ Hellströmin joulumerkkejä koskeva lainaus viittaa siihen, että kehitysapuhanke nähtiin hyvänä perusteluna myös STVY:n omalle varainkeruulle.

Tansanian hanke ei toteutunut maan terveysviranomaisten vastustuksen vuoksi. Se kuitenkin asetti oman kehitysapuhankkeen lopullisesti STVY:n agendalle ja yhdistys päätti etsiä määrärahoille toisen kohdemaan Afrikasta.⁷⁰ Se löytyi vuonna 1980 Somaliasta, maassa WHO:n asian tuntijana vuodesta 1979 työskennelleen Olavi Elon avustuksella.⁷¹ Somalia oli Tansanian jälkeen seuraava maa, jota STVY:lle ehdotettiin apukohteeksi. Sillä ei ollut tuolloin erityismerkitystä STVY:lle eikä sitä ollut aineiston perusteella harkittu aikaisemmin. Somalia valittiin siksi, että se oli Afrikassa ja siellä oli tarvetta ja halua vastaanottaa yhdistyksen tarjoamaa apua.⁷² Myös Elon aktiivisuus kontaktihenkilönä edisti hankkeen toteutumista.

Somalian tuberkuloosintorjuntahanke tuleekin nähdä osana STVY:n kehitysaputoiminnan jatkumoa. Se tuli ajankohtaiseksi 1970-luvun lopulla sekä kansalaisjärjestöjen kehitysapua tukevan toimintaympäristön että STVY:n omien tarpeiden myötä. Erityisesti joulumerkkikotitoiminnan supistuttua ja päätyttyä STVY:n sosiaalinen työ oli hajaantunut eri toimintoihin, joista kaikki eivät edes suoranaisesti liittyneet tuberkuloosiin. Oman hankkeen toteuttaminen selkeytti ja vahvisti yhdistyksen roolia käytännön tuberkuloosityötä tekevänä järjestönä ja antoi samalla uusia, kehitysapuun tarkoitettuja rahoitusmahdollisuuksia toiminnan jatkamiselle. STVY sai vuosina 1980–1990 hankkeeseen mittavaa valtion rahoitusta yhteensä 141 miljoonan markkaa eli nykyrahassa 43,5 miljoonaa euroa. Rahoitus kattoi noin 40 prosenttia Suomen ja Somalian kahdenvälisestä avusta. Ilman sitä STVY ei olisi pystynyt toteuttamaan hanketta. Yhdistys käytti kuitenkin vapaaehtoisesti hankkeeseen merkittäviä summia myös omaa varallisuuttaan: noin 4,4 miljoonaa markkaa, joka vastaa 1,5 miljoonaa euroa.⁷³

66. Työval. kok. 6.6.1978, 4 / 64 § ja liite.

67. FA. Johtok kok. 27.2.1969, 8 § ja esityslista, asia 8; Johotk. kok. 18.12.1970, 17 §; Johtok. kok. 15.12.1972 46 § ja esityslista, kohta 4; Johtok. kok. 8.2.1978, 8 / 21 §; Johtokunnan. kok. 30.12.1975, 56 § ja esityslista, kohta 11. FA.

68. Artto 2005, 28–29, 32–33.

69. Hintikainen 2011, 22–28, 35.

70. FA. Johotk. kok. 11.4.1979, 9 / 15 §.

71. Aineisto antaa osin ristiriitaisen kuvan siitä, tuliko hankeidea STVY:ltä vai Elolta. Vrt. FA. STVY:n toimintakertomus 1980, 20; Härö 1992, 220. ja FA. Johtok. kok. 27.2.1980 14 / 23 § ja liite; Työval. kok. 21.3.1980, 9 / 33 § ja liite.

72. FA. Johtok. kok. 28.5.1980, 3 / 50 § ja liitteet.

73. Ks Taulukko 1 ja UMA. 93.20 SOM. Somalia; Tuberkuloosin vastustaminen. Erillismappi 3. Raportit 1990-. SFTCSTP Summary Report 1980–1990, Annex 1. Sopimuksen perusteella KYO ei edellyttänyt STVY:ltä omaa rahoitusta. UMA. 12

Tuberkuloosintorjuntahanke osana valtion kehitysapua

STVY ehdotti hanketta kesäkuussa 1980 ulkoasiainministeriön poliittiselle osastolle, josta se siirrettiin myönteisen kannan siivittämänä ulkoasiainministeriön kehitysyhteistyöosastolle.⁷⁴ ”Ulkoasiainministeriön edustajat”, eli poliittisen osaston tai KYO:n virkamiehet, suosittelivat STVY:lle hankkeen toteuttamista kansalaisjärjestöprojektin sijasta valtion omana kehitysapuhankkeena.⁷⁵ KYO vastasi valtion kehitysavun suunnittelusta ja toteutuksesta. Se osallistui kehitysapupolitiikan periaateohjelmien ja mietintöjen valmisteluun, teki aloitteita hankkeista ja kohdemaista sekä toimeenpani ja valvoi apua hallituksen hyväksymien linjausten ja eduskunnan hyväksymän budjetin mukaisesti.⁷⁶ Myös tuberkuloosintorjuntahanke valmisteltiin KYO:n ja STVY:n kesken yhdistyksen hakemuksen pohjalta. Ne pyrittiin käynnistämään mahdollisimman nopeasti. KYO esitti hankkeen rahoittamista valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnalle jo heinäkuussa ja sai myönteisen päätöksen elokuun alussa. Lisäksi se ilmoitti ensimmäisessä, elokuussa käydyssä neuvottelussa somaliosapuolelle kiinnostuksesta rahoittaa hanketta pitkäaikaisesti.⁷⁷

Aikaisemmassa tutkimuksessa Suomen 1960–1980-lukujen kehitysavun maa- ja hankevalintoja on luonnehdittu ennemminkin erilaisen humanitaaristen, poliittisten ja kaupallisten intressien ristipaineen, tilannekohtaisuuden ja sattuman kuin pitkäjänteisen ja määrätietoisen poliittisen ohjauksen tulokseksi.⁷⁸ Näin näyttäisi olleen myös tuberkuloosintorjuntahanke kohdalla. Myönteisyydestä ja nopeasta etenemisestä huolimatta hankeidean taustalla oli pelkäs-

tään STVY:n ehdotus. Aineisto ei viittaa siihen, että KYO olisi ollut erityisen kiinnostunut Somaliasta tai perehtynyt sen tuberkuloositilanteeseen ennen aloitetta. 1970-luvulla Suomen ja Somalian välinen kehitysapu oli itse asiassa vähäistä. Se koostui pääasiassa ruoka- ja asiantuntija-avusta sekä yksittäisten stipendiaattien koulutusta sisältävästä humanitaarisesta avusta, joka toteutettiin pääasiassa monenkeskisenä apuna YK:n järjestöjen kautta. Somalian tuberkuloosintorjuntahanke kuului ensimmäisiin kahden väliin hankkeisiin Suomen ja Somalian välillä; sitä ennen ne olivat sopineet Valmet OY:n suolavedentislaamohankkeesta vuonna 1980.⁷⁹ Asiakirjat ovat harvassaanaisia siitä, miksi KYO kiinnostui hankkeesta. Rahoitusperusteissa vedottiin lyhyesti suomalaisten kansainvälisesti korkeatasoiseen tuberkuloosialan asiantuntemukseen, Somalian avuntarpeeseen sekä STVY:n hyvään hakemukseen.⁸⁰ Developmentalistisena perusteena oli siis Suomen kyky kehittää Somaliaa terveydenhoidon erityisosaamisen avulla.

Syntyikö hanke tukemaan instrumentalistisesti myös suomalaista vientiä? 1980-luvulla oli yleinen käytäntö, että niin sosiaalisten kuin teollisten projektien laitehankinnat ja rakennusprojektit hankittiin auttajamaalta. Näin merkittävä osa määrärahoista palautui ostoina ja palkkoina takaisin kotimaahan. Taloudellisten intressien huomioinnin katsottiin tukevan kotimaan talouden lisäksi myös kehitysavun suosiota ja määrärahakehitystä.⁸¹ Ajatus ei ollut täysin vieras tuberkuloosihankkeen suunnittelijoillekaan, kuten Olavi Elon näkemys osoittaa:

Käsitykseni mukaan Suomessakin kehitysyhteistyötä pyritään kehittämään know-how:n

R Suomi/Somalia; Tuberkuloosin vastustamisprojekti I 1980. ”Contract between the Ministry for Foreign Affairs and the Finnish Anti-Tuberculosis Association, December 1980”.

74. UMA. 12 R Suomi/Somalia; Tuberkuloosin vastustamisprojekti I 1980. STVY:n projektihakemus ulkoasiainministeriölle, 30.5.1980. FA. EBSA 1980. Eljas Branderin kirje Olavi Elolle, 10.6.1980.

75. FA. Johtok. kok. 1.7.1980, 17 / 73 §; Työval. kok. 11.7.1980, 3 / 45 §.

76. Soikkanen 2008, 249–252, 256–258.

77. UMA. 12 R Suomi/Somalia; Tuberkuloosin vastustamisprojekti I 1980. Muistio 21.8.1980.

78. Koponen et al. 2012, 48–53; Siitonen 2005, 227–230, 299–303; Arto 2005, 19–20; Pietilä 2013, 42–51, 93; Soikkanen 2008, 259–260.

79. UMA. 12 R Suomen kehitysyhteistyö Somalian kanssa, yleistä. M. Laamasen sähkö Suomen Dar es Salaamin suurlähetystöön, 8.4.1980; Kehitysyhteistyön vuosikertomukset 1974, 29; 1975, 12; 1977, 9; 1978–1979, 20 ja liite 10 ja 11; 1980, Liite 9.

80. UMA. 12 R Suomi/Somalia; Tuberkuloosin vastustamisprojekti I 1980. Muistio 18.7.1980; Taina Teräväisen sähkö David Johanssonille ja Selma Honkaselle, 21.7.1980.

81. Pietilä 2013, 26, 46–47; Kehitysyhteistyökertomus 1978–79, 44. Palaumasta yleisesti ks. esim. Siitonen 2005, 86, 293; Soikkanen 2008, 257.

viennin suuntaan, ja sitä tällä alalla Suomesta löytyy. Jos seurauksena on sitten muutakin vientiä tai suomalaisia lääkkeitä kehitysyhteistyöhön, on tulos jo varsin positiivinen. Monet muut, mm. ruotsalaiset näkyvät tuon tiedostaneen paljon aikaisemmin [...] Yritetään nyt saada suomalaisetkin mukaan kuvaan!⁸²

Palkkojen jälkeen suurin kuluerä – tuberkuloosilääkkeet – tilattiin ensimmäisinä vuosina suomalaisilta lääkefirmoilta. Myös autot ja laitteet tulivat pääosin Suomesta.⁸³ Myöhemmin suomalainen konsulttifirma toteutti hankkeessa mittavan rakennusprojektin.⁸⁴ Taloudellinen hyöty ei kuitenkaan näytä olleen ensisijainen motiivi hankkeen synnylle. Sosiaalinen etu ajoi sen edelle: KYO purki STVY:n aloitteesta vuonna 1982 lääkkeiden tilauksen Suomesta, kun lääkkeet saatiin halvemmalla muualta ja enemmän potilaita hoidettua samalla rahalla.⁸⁵ Menettely noudatti kehitysavun ohjenuorana läpi 1980-luvun toimineen Janssonin komitean mietinnön⁸⁶ periaatetta, jonka mukaan Suomi voi valvoa omaa taloudellista etuaan, kunhan nämä pyrkimykset eivät olleet ristiriidassa kehitysyhteistyöpoliittisten päämäärien kanssa.⁸⁷

KYO:n instrumentalistinen kiinnostus hankkeeseen voidaan nähdä osana vuonna 1979 alkanutta kehitysapumäärärahojen kasvua ja sosiaalisten hankkeiden nousua. Tätä edelsi valtionkin tapauksessa julkilausuttujen tavoitteiden ja rahoituksen välinen ristiriita. Suomen kehitysapumäärärahat kuuluivat koko 1970-luvun OECD⁸⁸-maiden pienimpiin. Suomi oli vuonna 1970 ilmoittanut nostavansa osuuden kansain-

väliseen tavoitteeseen, 0,7 prosenttiin BKTL:stä, vuoteen 1980 mennessä. Vuonna 1978 se oli pääsyt 0,06 prosentista 0,16 prosenttiin. Hitaan määrärahakehityksen pelättiin heikentävän Suomen ulkopoliittista uskottavuutta ja imagoa ”länsimaisena sivistysvaltiona”. Määrärahojen pienuutta ja kehitysavun ja kauppapolitiikan liittoa kritisoitiin myös kotimaan julkisessa keskustelussa. Laaja konsensus avun nostoon sekä vastakkainasettelu sosiaalisen ja teollisen avun välillä sai myös puolueet kiinnostumaan määrärahakehityksestä. Nämä seikat yhdessä kotimaan suotuisan talouskehityksen ja elinkeinoelämän kiinnostuksen kanssa saivat kehitysapumäärärahat kansainvälisestikin poikkeuksellisen nopeaan kasvuun vuonna 1979. Vuonna 1980 tavoitteeksi asetettiin 0,7 prosentin BKTL-osuuden saavuttaminen vuoteen 1987 mennessä.⁸⁹

Koska BKTL-osuus mitattiin vain käytetyistä määrärahoista, KYO tarvitsi nopeasti uusia kohteita määrärahatavoitteiden täyttämiseksi. Suomessa oli siis 1980-luvun alussa halua kehitysavun laajentamiseen ja STVY:n ehdottama hanke tarjosi siihen valmiin kohteen ja toteuttajan. Toiminnan kasvattamista väläyteltiin jo STVY:n ensimmäisissä hankesuunnitelmissa,⁹⁰ mikä lupaili KYO:lle rahoitettavaa useiksi vuosiksi. Hankkeen toteuttaminen valtion omana hankkeena antoi mahdollisuuden kasvattaa budjettia yli STVY:n varojen. Kansalaisjärjestöhankeessa järjestön omavastuuosuus olisi ollut 50 prosenttia budjetista.⁹¹ Hankkeen määrärahat olivatkin jo vuonna 1980 suuremmat kuin muiden ei uskonnollisten kansalaisjärjestöjen hankkeiden yhteensä; tuberkuloosihanketta tuettiin 788 962 markalla,

82. FA. EBSA 1980. Olavi Elon kirje professori Jorma Pätiälälle, 17.3.1980.

83. Ks. esim. UMA. 12 R Somalia; Suomi/Somalia; Tuberkuloosinvastustamisprojekti II 1981. Muistio (55), 26.3.1981; 93-SOM-2. Somalia; Tuberkuloosin Vastustaminen v. 1982. Muistio 35. 13.1.1982.

84. UMA. 93.20 SOM. Somalia; Tuberkuloosin vastustaminen. Erillismappi 3. Raportit 1990-. SFTCSTP Summary Report 1980-1990, 11-12; Somalia; Tuberkuloosin vastustaminen III 1.7.-30.9.1984. UM/KYO koul. ja sos. keh. jaoston muistio 5.9.1984.

85. Ks. esim. UMA. 93-SOM-2. Somalia; Tuberkuloosin Vastustaminen v. 1982. ”Somaliaprojektin lääkehankinnoista”, 15.3.1982; UM/KYO:n kokousmuistio, 22.12.1982; 93-SOM-2. Somalia; Tuberkuloosin vastustamisprojekti 1.1.-30.6.1983. UM/KYO Muistio (120), 7.2.1983.

86. Vuonna 1978 ilmestynyt kehitysapolitiittinen mietintö, johon koottiin voimassa olevia kehitysavun normeja ja periaatteita sekä uusia suosituksia. Mietintö jätti paljon tulkinnanvaraa eikä ollut sitova. Siitonen 2005, 220-221.

87. Kehitysyhteistyön vuosikertomus 1978-79, 7.

88. Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö (Organisation for Economic Cooperation and Development).

89. Pietilä 2013, 34-48; Koponen & Siitonen 2006, 228; Siitonen 2005, 221-225, 264-266; Artto 2005, 20-21, 28-29, 32-38. Soikkanen 2008, 258-259. Ks. myös. Kehitysyhteistyön vuosikertomus 1978-1979, 2-3, 7-8, 44-45.

90. UMA. 12 R Suomi/Somalia; Tuberkuloosin vastustamisprojekti I 1980. STVY:n Somalian avustushjelma, Helsingissä 2.7.1980, 1 ja liite 4.

91. Hintikainen 2011, 36.

kun muiden järjestöjen yhteenlaskettu osuus oli 500 000 markkaa.⁹² Halu kasvattaa valtion kehitysapua oli edesauttanut vastaavalla tavalla projektien syntyä ja laajenemista myös muissa Pohjoismaissa. Norjan kehitysapuhistoriaa tutkineen Helge Ø Pharon mukaan kansalaisjärjestöt olivat hyviä kumppaneita valtiolle, joka pystyi niiden avulla laajentamaan aputoimintaansa lisäämättä omaa hallintoaan.⁹³

Tuberkuloosintorjuntahanke sopi myös Suomen muihin kehitysapupoliittisiin linjauksiin ja soveltuviin vahvistamaan Suomen kansainvälistä asemaa. Suomi kuului Pohjoismaiseen rintaan, joka korosti kehitysavun sosiaalista puolta ja vaati avun suuntaamista kaikista köyhimmille maille ja väestönosille.⁹⁴ Somalia, joka kuului

■ Tuberkuloosihanke alkoi vuonna 1981 pakolaisleirityönä Qoryolessa, mutta sen painopiste siirtyi vuonna 1982 Mogadishuun. Näkymää kaupungilta vuosilta 1983–84. Lähde: Liisa ja Lasse Parkkalin yksityisarkisto.

vähiten kehittyneiden maiden joukkoon, oli tähän sopiva kohde. Pakolaisleirityönä ja terveys-hankeena se kohdistui myös kaikkein köyhimpien väestönosien auttamiseen ja kasvatti sosiaalisen avun osuutta.⁹⁵ Hanke tarjosi Suomelle myös mahdollisuuden näkyvään asemaan avunantajana, koska Somalian tuberkuloosityöllä ei ollut muita merkittäviä rahoittajia.⁹⁶ Avun näkyvyyden on arvioitu vaikuttaneen myönteisesti hankevalintoihin muissa Pohjoismaissa,⁹⁷ ja niin on voinut olla tässäkin tapauksessa.

92. Vuonna 1980 lähetysjärjestöt saivat valtiolta kansalaisjärjestöjen kehitysaputukea 3 miljoonaa markkaa. Vrt. taulukko 1 ja Kehitysyhteistyön vuosikertomus 1980, 55.

93. Pharo 2008, 72–73. Ks. myös esim. Pedersen 2008, 192–195; Sunniva Enght, From northern feminists to southern women. Scandinavian population aid to India? Teoksessa Helge Ø. Pharo & Monika Pohle Fraser (toim.) *The Aid Rush. Aid Regimes in Northern Europe during the Cold War*, I. Unipub 2008, 280, 286; Jarle Simensen, Aid symbioses and its pitfall. The Nordic/Norwegian-Tanzanian aid relationship, 1962–1968. Teoksessa Helge Ø. Pharo & Monika Pohle Fraser (toim.) *The Aid Rush. Aid Regimes in Northern Europe during the Cold War*, II. Unipub 2008, 164.

94. Kehitysyhteistyökertomus 1978–79, 9, 13, 21; Siitonen 2005, 227–228, 303–304.

95. Vrt. Pietilä 2013, 53–54, 77, 83.

96. UMA. 12 R Somalia. Suomi/Somalia; Tuberkuloosinvastustamisprojekti II 1981. Muistio 501, 13.11.1981.

97. Ks. esim. Simensen 2008, 156; Helge Ø Pharo, Entrepreneurship and development aid. The case of the Indo-Norwegian fisheries project. Teoksessa Helge Ø. Pharo & Monika Pohle Fraser (toim.) *The Aid Rush. Aid Regimes in Northern Europe during the Cold War*, II. Unipub 2008, 55. Ks. myös Koponen ja Seppänen 2016, 366.

Tarpeellisen know-how:n suomalaiset lähtökohdat

Somalian tuberkuloosintorjuntahanke oli suomalaisille auttajille, STVY:lle ja KYO:lle, hyvää tarkoittava ja Somalian kehitystä tukeva terveys-interventio. Sen developmentalistisena tavoitteena oli kehittää Somalian tuberkuloosityötä ja poistaa inhimillistä kärsimystä suomalaisella osaamisella. Somalian avuntarve oli keskeinen edellytys hankkeen aloittamiselle. Synnyn taustalla oli kuitenkin lisäksi suomalaisten toimijoiden omat motiivit. STVY:n ja KYO:n instrumentalistisia syitä yhdisti erityisesti oman toiminnan vahvistaminen hankkeen avulla. STVY:n kohdalla hanke ja siihen johtaneet prosessit kertovat ennen kaikkea kansalaisjärjestön muodonmuutoksesta kotimaan tuberkuloosijärjestöstä kansainväliseksi kehitysaputoimijaksi. Suomen tuberkuloositilanteen parannuttua ja erityisesti joulumerkkitoiminnan päätyttyä STVY:n sosiaalisen toiminnan kiintopiste oli kadonnut. Hanke syntyi täyttämään kotimaan toimikentän tyhjiötä. Se antoi uuden fokuksen STVY:n sosiaaliselle käytännön työlle, joka oli keskeinen osa yhdistyksen perusluonnetta. KYO:lle hanke oli yksi keinoista täyttää kehitysavun määräraha- ja sisältötavoitteet, joilla pyrittiin säilyttämään Suomelle ulkopoliittisesti tärkeän pohjoismaisen imagon uskottavuus. Hankkeen toteutumista edistivät erityisesti kehitysavun määrärahojen nostopyrkimykset. Somalia sopi vastaanottajamaaprofiiliin myös köyhyytensä vuoksi.

Kahdenvälisen kehitysapuhankkeiden ajatellaan usein syntyvän apua antavan tai vastaanottavan valtion suunnitelmista ja aloitteellisuudesta. Vaikka Suomen valtion tuki loi tärkeän edellytyk-

sen tuberkuloosintorjuntahankkeelle, sen käynnisti STVY:n aktiivisuus ja aloitteellisuus. Hankkeen syntytarina on esimerkki kansalaisjärjestön vaikutuksesta Suomen julkisen kehitysavun sisältöön ja määrärahojen suuntaamiseen. Se tukee käsitystä siitä, että suomalaisilla intressiryhmillä, kuten kansalaisjärjestöillä ja yrityksillä, oli osaltaan keskeinen rooli siinä, millaisiin hankkeisiin ja maihin määrärahoja suunnattiin. Koska Suomi pyrki keskittämään kehitysapuaan,⁹⁸ hanke mahdollisesti raivasi tietä myös muille Somaliassa 1980-luvulla toteutetuille hankkeille. Olisiko sosiaalisesta avusta tullut Suomen ja Somalian kehitysavun suurin sektori tai Somaliasta tärkeä kohdemaata ilman tätä hanketta? Aineisto ei anna varmaa vastausta näihin kysymyksiin. Ilman STVY:tä Suomen kehitysapu Somaliassa olisi tuskin painottunut ainakaan tuberkuloosityöhön. Yksi Suomen merkittävimmistä kahdenvälisen avun terveyshankkeista olisi jäänyt syntymättä.

Kiitän lämpimästi Filha ry:tä ja erityisesti Hannele Riikosta aineistoavusta. Lisäksi kiitän väitöskirjaohjaajiani Heini Hakosaloa ja Seija Jalaginia, Oulun yliopiston aate- ja oppihistorian tutkijaseminaaria sekä nimettömiä vertaisarvioitsijoita artikkelia eteenpäin vieneestä palautteesta. Tahdon kiittää myös Alfred Kordelinin säätiötä ja Oulun yliopiston humanistista tiedekuntaa väitöskirjatukselleni osoitetusta tuesta.

FM **Kaisa Harju** työskentelee tohtorikoulutettavana Oulun yliopiston aate- ja oppihistorian oppiaineessa.
Sähköposti: kaisa.harju@oulu.fi

98. Siitonen 2005, 303.